

„SOK-SOK REMÉNY ÉS ILLÚZIÓ”

MARINA VLADY VIZSÖCKIJRŐL

3.

ste érkezünk Münchenbe, az egyik nagyszálló elé. Azért jöttünk a városba, hogy régi barátoddal, Romannal találkozzunk. Néhány éve él az NSZK-ban, autókereskedelemmel foglalkozik, és neked az autó a mindened.

Egész nap vezettem, majd összeesem a fáradtságtól, és amikor felkiáltasz: „Nézd, ki van ott!”, eltelik egy kis idő, amíg én is felismerem a félhomályban a cigarettázó férfit. A körvonalai élesen rajzolódnak ki az ellenfényben, és amikor kiereszti a füstöt, akkor látom csak a jellegzetes arcot, a szemét, és a szemére le-lecsukódó, súlyos szemhéjakat. Charles Bronson az, egész Európa tele van a legújabb filmjét hirdető plakáttal, a te legkedvesebb színészed. „Látni szeretném — mondod —, beszélni vele.” És már ugrasz is ki a kocsiból, annyi időm sincs, hogy visszatartsalak, és odamegy hozzá. Látom, amiint

mondasz neki valamit, ő meg széles és nyugodt mozdulattal arrébb társzít, és hátat fordít neked. Erre visszajössz, és izgatottan kérlelni kezded, menjek én oda, tisztázzam a helyzetet, mert te nem tudod elmagyarázni, hogy orosz színész vagy és nagy tisztelője, de engem majd meghallgat. Azt felelem, hogy talán nem akarja, hogy ilyesmivel háborgassák. Hiszen te is mennyit bosszankodsz, amikor vendéglőben, utcán vagy a boltokban megrohannak az emberek és idétlenül faggatni kezdenek. De hiába minden, nem tágitasz. Erre én is kiszállok az autóból, odamegyek hozzá, de annyi időm sincs, hogy elhadarjam a jó előre megfogalmazott mondókámat, mert elnyújtott, indulatos hangon ezt mondja: „*Leave me alone, go away!*”! Engem is félretol, majd sarkon fordul, és bemege a szállodába.

Messziről nézed a jelenetet, el vagy keseredve, alig tudlak megvigasztal-

ni... Szerencsére ott vannak a barátaink, és egy sokkal prózaibb álomról kezdünk beszélgetni: Mercedest akarunk vásárolni. Addig nem is egy francia kocsit vittem már Moszkvába. Megtanultál vezetni, egyet-kettőt össze is törtél közülük, de most egy Mercedes minden vágyad, ez a divat a Szovjetunióban, mert megbízható, mert a német diplomatáktól lehet pótalkatrészeket szerezni, de főleg mert Brezsnyev is ilyen kocsit kapott ajándékba, és annyira szereti, hogy néha maga ül oda a volánhoz. Mint mindig, a divat most is a legfelsőbb vezetők ízléséhez és megjelenéséhez igazodik. Hiába emlegeted gúnyosan, hogyan tűntek fel a anyajegyek Hruscsov alatt, Brezsnyev alatt pedig a csodálatosan dús szemöldökök a magas beosztású káderek arcán, hogyan utánozzák a televízió bemondoi az ország első emberének akcentusát. Azért neked is a divatos kocsi-ra fáj a fogad... És hiába olyan nehéz külföldi kocsit bevinni a Szovjetunióba, jöttányit sem engedsz az elképzeléseidből.

Mellesleg alaposan előkészítetted a talajt. Néhány koncertet adtál a várnőroknak, ők meg cserébe biztosítottak róla, hogy egy-kettőre meg fogod kapni a rendszámot. Azoknak a kocsiknak, amelyeket addig hoztam neked, meghatározott idő elmúl-

tával el kellett hagyniuk a Szovjetunió területét. Ez viszont végleg az országban maradhat, igaz, csak azután, hogy kifizették a vámot, ami nem csekélység. De ezt is elintézed. Előfordul, hogy egyetlen nap öt koncertet is adsz egymás után, két óras koncerteket, tízezer férőhelyes, zsúfolásig megtelt stadionokban; ott állsz középen, gitárral a kézben, a rossz hangszóró úgy erősíti fel a kiáltásaidat, hogy egyetlen szót se lehet érteni, de a közönséget ez se zavarja, így is élvezi a jelenlétedet. Így robotolsz tíz teljes napon át, a színházi szabadságod rovására, és lesoványodva, holt fáradtan hagyod abba, alig van benned élet, de kerestél pár ezer rubelt, és sikerült összeszedned a vámhoz szükséges összeget...

Tehát Münchenben vagyunk, és mi meg a barátaink azon törjük a fejünket, hogy mi is volna a legmegfelelőbb megoldás. Igaz, hogy egy szovjet Fiatot is próbáltál vásárolni, de a várakozási idő nagy, és a kocsi ára sokkal, de sokkal magasabb a külföldi kocsi behozatali vámjánál. Ahogy sorra járjuk a használtkocsikereskedéseket, ahol végtelen sorokban állnak egymás mellett a felújított autók, egyszer csak megakad a szemed az egyikén, az lesz a tiéd: egy acélszürke, négy ajtós kocsi, az ára olyan alacsony, hogy szinte nevetséges...

Ragyog az arcod, boldog vagy, beülsz a kormány elé, tréfálkozol. Később a moszkvai közlekedési rendőrök, ezt saját szememmel láttam, eleinte azért szalutáltak a jöttödre, mert azt hitték, valaki más ül az autóban, majd azért, mert nagyon is jól tudták, hogy kihez van szerencséjük. Ezt az autót egy másik, csokoládébarna sportkocsi követte, ezek voltak a te legkedvesebb játékszereid. Ezt a csokoládébarna, zabolátlan Mercédést alighogy megvettük, mi magunk visszük haza Németországból Moszkvába. 1979 utolsó hónapjaiban vagyunk, óránként kétszáz kilométeres sebességgel száguldnak a német utakon, minden probléma nélkül átlépjük a lengyel határt, amikor nagy büszkén elújságolod, hogy elkészült a breszt—litovszki országút, amelyet az Olimpiai Játékok tiszteletére építettek: „Vége a lyukaknak, az ugratóknak, a holdfényben sétáfkáló szarvasoknak, mehetsz, teljes gőzzel!” Csakugyan gyorsan haladunk. Mindössze az útjelző táblák hiánya, az itt-ott árválkódó földgyaluk miatt aggódom egy kicsit, meg azért, mert kívülről egyetlen más autót se látok a sztrádon, de te rögtön megmagyarázod, hogy vasárnap van, munkaszüneti nap, és olyan biztos vagy a dolgokban, hogy tovább megyünk.

Kilencven kilométernyi tükörsima országút után, messze előttünk, hatalmas erdőt veszek észre, földgyalukat, úthengereket, majd, egyik pillanatról a másikra, vége a betonút-

„Te Moszkva belvárosában töltötted a gyerekkorodat, én Clicheben” (Vologya apjával, mostohaanyjával, nagybátyja családjával)

nak... Szemünk-shának tele homokkal, prűszkölünk, káromkodunk, hisztérikusan nevetünk, amikor a kocsi, több méteres repülés után, végre megáll a homokban. Az útpadka két méteres magasságban ért véget, és mi száz kilométeres sebességgel repültünk át felette. Ezt a breszt—litovszki országutat még nem adták át. Következett két óra bolyongás a környező erdők girbe-gurba dűlőin, majd, szerencsére, ép bórral érünk ki a régi országútra. „Ha átadják, ez lesz a legszebb autósztráda”, mondd, megingathatatlan lelkesedéssel.

Magyarország, 1977. Téli szürkeség, kövér felhők úsznak el, alacsonyan, a repülőtér felett. Már két órája várlak, te is szerepelsz a filmben, amit Budapesten forgatok. A repülőgép késik, de... mint ilyenkor általában, most sem adnak semmi felvilágosítást. Hirtelen megüti a fülünket a hajtóművek sívítása. A szük váróteremben, amely zsúfolásig megtelt em-

berekkel, egyszerre nézünk a menyegyzetre, majd valamennyien kitódulunk a teraszra... és látjuk, amint a repülő a zúzmarás ködben alig pár méterre húz el az irányítótorony mellett. A tömeg döbbenet felmorajlik, „még jó, hogy nem ment neki”, mondom franciául, a repülő zihálva emelkedik, a hajtóművek sikoltozása közepette. Összeszorul a torkom: itt vagy a közelben, és mégis, hajszálon függ az életed.

A repülőgép még háromszor elsüvít felettünk, majd eltűnik. Magyarul bejelentik, hogy a 602-es járat nem Budapesten fog landolni, és hogy az utasok másnap reggel érkeznek majd meg a fél hatos vonattal. De ezt is csak egy szürrealista beszélgetés után tudom meg, én oroszul érdeklődöm, de csak néznek rám, és németül válaszolnak, azt viszont én nem értem...

Másnap reggel forgatjuk az egyetlen jelenetet, amelyben veled játszom a filmben. Mészáros Márta, a rendező egy járókelőt akar veled eljátszatni. A jópofa ötlettől el vagyunk ragadtatva. Sohase játszottunk még együtt. De már nem lelkesedsz annyira a dologért, mivel mindössze két napod szabad, és a rossz idő miatt máris szegényebbek vagyunk egy éjszakával. Már jónéhány hete, hogy nem láttuk egymást. Annyi a mondanivalónk! Visszarohanok a szállodába, hogy aludjak egy keveset. Azt akarom, hogy szép legyen ezen a ketős randevún, az életben meg a mozivászonon. Pontosan fél hatkor a vonat begördül a pályaudvarra. A szörmebunda van rajtam, de hiába, egészen át vagyok fagyva, talán mert nem aludtam eleget. Feltűnsz a peron túlsó végén, sápadtan, két ormóttal bőrrönddel a kezében, ezt a két bőrröndöt sohase láttam. Rám mosolygysz, sajnálkozva, majd egy gyönyörű néger nő felé biccentesz, aki mögötted száll le a vonatról. Valami dzsesszenekarhoz tartozik, a zenekar Budapesten fog játszani, össze-melegedtetek a vizontagságos utazás alatt, de te különben sem tudsz ellenállni a női bájaknak. Erőltetetten én is elmosolyodom, és csak nélkül kísérlek el, másik oldaladon a néger szépséggel, a kijáratig.

Ez az elfuserált találkozás akkora szorongást kelt bennem, hogy el se tudom rejteni. Szó, ami szó, a mi közös életünk során sohase tudtam, hogy kit fogok viszontlátni egy-egy hosszabb távollét után. Az a tény, hogy más-más országban, két különböző világban élünk — én Franciaországban, te a Szovjetunióban —, mindig is rengeteg alkalmazkodást követelt tőlünk.

Be kell mennünk a stúdióba, ki kell választani a szerephez szükséges jelmezt, meg kell tanulni a szöveget (oroszul játszunk), egyszer-kétszer el kell próbálni a jelenetet. Rettenetes fejfájás gyötör, és a szórakozott arc kifejezésed láttán csak még levertebb vagyok. Nem, nem itál, erről

tapintatosan meggyőződtem, de valahogy zavaros vagy, és a gyöngédséged sem a régi. Amikor megérkezünk a forgatás színhelyére (kis utca, egy faluban), olyan az egész, mint egy tündérmese. Reggel óta nagy pelyhekben havazik, minden csupa fehérség, teljes a csönd, és vakítóan csillog a hó a reflektorok széles fénypásmájában. A jelenet egyszerű. Férjes asszonyt alakítok, aki szornbat este találkozik az egyik, munkahelyi ismerősével. A moziból este kijövet rám nézel, átölelsz és megcsókolasz. Mire azt mondom, hogy most először csókolj meg olyan férfi, aki nem a férjem, faképnél hagylak, a kamera pedig nagyközeliben mutatja elkámpicsorodott arcodat. Többször is leforgatjuk a jelenetet. Mindannyiszor megtörténik a csoda, valami huncutság szikrázik fel az üres tekintetemben, a migrénem eltűnik, az ajkad rátalál az enyémre, és a kamera előtt átéljük mindazt, amit, kicsivel előbb, az életben nem sikerült átélni. Azóta több év telt el. Ma már tudom, hogy a szorongásom jogos volt: akkor először láttam a tekintetemben azt a hideg pánikot, amelyet az elvonnás vált ki. Pedig a mozivásznon egy férfi megkíván és zavarba hoz egy nőt...

„Ljubimov pedig, aki már torkig van a részegeskedéssel, egy másik színésszel is megtanultatta a szerepedet, abban a reményben, hogy letöri a gögödét”

Mindketten izig-vérig városi gyerekek voltunk, és mindkettőnknek az utca volt az első játszóterünk. Te Moszkva belvárosában töltötted a gyerekkorodat, én Clichyben. De te már hétévesen elkerültél hazulról. Apádat, aki hivatásos katonatiszt, Németországba vezénylik a háború után, egy erdővel-mezővel övezett kisvárosba. Tejbe-vajba fűrésztének, úgy élsz ott, mint egy kis herceg... ettől az időtől fogva valósággal rajongsz az erdőért.

Én csak tizenöt éves koromban szerettem meg a falut, amikor Maisons-Lafitte-be költözünk, később a kertet teleültetem fával, minden külföldi utamról hozok egy nedves rongyba bugyolált facserjét. Így már első ott-tartózkodásom idején megfogom bennem a vágy: milyen egyszerű lenne vásárolni egy hétvégi házat, valahol Moszkva mellett. Anyagilag megengedhetném magamnak, a film gázsiját rubelben kapom meg, és az összeget helyben kell elkölteni... De egy-kettőre nekiüt-

közöm az állampolgárságommal kapcsolatos problémáknak. Moszkva körül van egy negyven kilométeres sáv, és a külföldiek csak ebben a zónában utazhatnak szabadon, itt viszont a házak megfizethetetlenül drágák, ha egyáltalán eladják őket... Attól fogva, hogy összehoztuk, valahányszor egy Moszkva környéki dác-sában vendégül láttak minket a barátaink, mindig elálmodoztunk róla, milyen jó lenne, ha volna nekünk is egy saját zugunk. Az évek során jó-néhány házat megnéztünk, több telket is, sőt néha kis híján meg is kötöttük az adás-vételi szerződést.

A csodaszép, kétezer négyzetméteres telek például, amely nyírfával meg fenyővel volt beültetve, és a folyó is ott volt a közelben, rögtön megbabonázott minket. Már be is jelöltük a fűvön a leendő vityilló alaprajzát, reggeltől estig a nap járását néztük, ott piknikeltünk a gyepen, különböző építkezések terveit latolgatva. Én kandallót szeretnék, meg egy nagy-nagy konyhát, amely egybenylik a nappalival, te meg padlásszobát, ott fogsz majd dolgozni; mint két kölyök, úgy ábrándoztunk az esti muzsikálásokról, amelyek végre senkit sem fognak zavarni, a nyári fürdésekről, a téli sétákról, becserkésszük a folyópartot, az összes rejtett szépségét felfedezzük ennek a tájnak, amely félreeső ugyan, de mégsincszen messze Moszkvától. A valóság, sajnos, hamar kijön azit bennünket. A telektől ötszáz méterre ugyanis zavaróállomás működik, igaz, törtük mi is a fejünket, amikor arra sétáltunk, hogy mi a csuda lehet ez a kerítéssel és fákkal övezett antenna-erdő. Idegenek, természetesen, nem tartózkodhatnak a közelben.

Máskor egy múlt században épült nyaralót megyünk megnézni, a faház kékre és fehérre van festve, előtte gondozott veteményes... Többször is eljövünk, valósággal beleszerettem a faluba. Teát iszunk, a házigazda izletes gyümölcslekvárával. A házban jókora cserépkályha duruzsol, az emeleti szoba lesz a tiéd, azt tervezzük, hogy leverjük a válaszfalakat, és egyetlen nagy helyiséget alakítunk ki a földszinten. A bejárat előtt háromszáz éves nyírfá, szinte látnak magunkat, amint már ott üldögélünk a lombja alatt, jeges málnalevet kortyolgatva, amelynek a házigazda épp most adta meg a receptjét. Megegyezünk, és egy nyárral megérkezünk a pénznel, amit alig tudtunk begyömöszölni a sport-szatyorba. De amikor megpillantjuk az öreg szomorú ábrázatát, rögtön tudjuk, hogy újabb tilalomba ütközünk. A falut ugyanis, amelyhez a telek tartozik, főleg katonatisztek lakják...

Annyit-annyit töprengtem a megoldáson, hogy végül, egy amerikai út során, az a gondolat is felmerül bennem, hogy talán lakókoesit kel-

„Egész életedben valami szelíd tébolyt színellettél, csak hogy elrejtse az igazit, a lelket gyótró mély meghasonlottságot”
(Mihail Barisnyikov, Marina Vlady, Viszockij)

A tábla felirata: Magasfeszültség, életveszély

lene vennünk. Látunk is néhány százat valami kiállítási vásáron. Az egyik úgyszólván mindennel fel van szerelve, van benne villanyfejlesztő, zuhanyozó, konyha, fűteni is lehet, nagyon megtetszik neked. Arról ábrándozol, hogy bejárjuk vele az egész Oroszországot, aztán úgy döntesz, inkább elhelyezed egyik barátod telkén, Moszkva mellett, és egészen odaköltöztöl... De ez a kerekeken guruló ház valóságos vagyon. Sokat utazgattunk együtt ezekben az években, feléltm minden tartalékomat. És mivel egyre kevesebbet dolgozom, épp az utazások miatt, ekkora kiadást egyszerűen nem engedhetek meg magamnak.

Valami mégis megmarad ebből a kísérletből, az ötlet, hogy megkérjük egyik barátunkat, engedjen át a telkéből egy részt, és hogy azon próbáljuk felépíteni a házacskánkat. Alighogy visszatérünk Moszkvába, nekilátunk az álom megvalósításának. Az egyetlen ismerősünk, aki nagy telekkel rendelkezik, író, és a

dácsája harminc kilométerre van Moszkvától. Mellesleg gyerekkori pajtásod, és mihelyt megemlítettük neki, azonnal rááll a dologra, és átenged nekünk egy talpalatnyi erdőt, a telke legvégén. Megrácsolom a terveket, a nappalit a kandallóval meg a vele egybenyúló konyhával, a két hálószobát, a fürdőszobát, a padlás-szobát, ahová csigalépcső vezet, és ahol majd kedvedre dolgozhatsz. Faházat tervezek, szerény méretekkel. A homlokzat déli oldalát veranda fogja körbe, ezen a verandán töltenék a meleg nyári estéket.

1978 elején vagyunk. Olyan kaland kezdetén, amelyet elképzelni sem tudtunk. Hivatalos úton nem lehetett egyetlen szöghöz, egyetlen deszkához, egyetlen darab műkőhöz sem hozzájutni. Keresztül-kasul bejárom az egész várost, még a peremkerületeket is, de csak feketén tudsz nyersanyagot szerezni, protekcióval, és ráadásul minden gyárban, minden üzemben, minden raktárban énekelned kell. A betonalapozástól (ezt az a brigád csinálta, amely épp garázst épített a szomszédos szanatórium mellett...) a tetőig, amelyet a színházi díszletesek raktak fel; a keményfa deszkából úcsolt kerítéstől (a deszkaanyag minden valószínűség szerint, egy városi építkezéstről kerülhetett hozzánk...) az önálló gázóráig (amelyet csak azután szereltek fel,

hogy koncertet adott a Moszkvai Gázművek Klubjában); az ingyen felragasztott padlószőnyegtől (ennek is egy koncert volt az ára) az ütött-kopott vizesblokkig, amelyet mi magunk pakolunk fel a kórháztól kölcsönzött teherautóra, minden csak protekció, előnyös összeköttetés, kivételezés eredménye...

Nyáron hatalmas fazékkal főzöm a húst meg a káposztát a munkásoknak. Mivel ott alszanak a telken, minden reggel dugig megrakott autóval szállítom nekik az ételkészletet. Este te is ki-kijössz hozzánk, kinyitasz néhány üveget, majd énekelni kezdesz valamenynyitünk örömeire. A munka lassan halad, még a tél beállta előtt be kellene fejezni, de annyi gond szakad a nyakunkba, hogy tavaszig abahagyjuk az építkezést. A háznak még csak a váza készült el, de a tető meg az ablakok már a helyükön vannak... Megegyezünk rá, hogy — ha törik, ha szakad — 1979-ben megtartjuk a házat. Vége-hossza nincs listával utazom el Moszkvából, feljegyeztem, mi mindent kell hoznom legközelebb. Az utolsó pillanatban, szerencsére, csodálatos ötleted támad. Egyik barátod, Oleg, aki londoni kiküldetésben dolgozik, jövőre tér vissza, és bérmentesen több konténert is el tud helyezni egy szovjet tengerjárón, így küldve haza az

ingóságait... Azonnal elutazom Londonba, épp akkor érkezem meg, amikor kiárusítást tartanak az egyik nagyáruházban, leírhatatlan a tolongás, de a háromnapos közelharcban mindent megveszek, ami a dácsa berendezéséhez szükséges. Divatos szalongarnitúrát, lámpákat, ágyakat, óriási hűtőszekrényt, amely — ahogy kérted — állandóan fagyasztja a jégkockákat... De veszek evőeszközöket, edényeket is. Egyszóval minden pénzemet elköltöm, de egy percig se bánkodom miatta, ha arra gondolok, hogy' fogsz örülni mindennek.

És amikor a visszatérésem után megint kimegyünk a telekre, kiderül, hogy mindent előlről kell kezdeni! Mivel a radiátorokból elfelejtették kiereszteni a vizet, egytől-

egyig elfagytak, ki kell cserélni őket. Máskor az előre gyártott fatáblák vetemednek meg, miután teleszívták magukat nyirkossággal: hozatunk egy gépet a Moszfilmtől, amely meleg levegőt fúj, de a gép kicsapja a környék összes biztosítékát. A meghatározatlan színű burkolólapok, amelyeket a fürdőszobába szántunk, csaknem teljesen összetörtek, mert a sofőr a fuvar előtt felöntött a garatra. De a tákolmány azért lassan mégiscsak hasonlítani kezd egy igazi házhoz. 1979 végén a bútorok is megérkeznek, marad még néhány napom a berendezésre, igyekszem, hogy minden a lehető legjobb legyen, de egy film megint Franciaországba szólít, még a házavatás előtt el kell utaznom Moszkvából.

1980 tavaszán minden működik, minden kész van, de olyan súlyos az állapotod, hogy mindössze két éjszaka-töltünk álmaink dácsájában. A temérdek pénz, a temérdek erőfeszítés, a bútorok meg a berendezés nem szolgálták senkinek a kényelmét. Két éjszaka, pár óra magányos

munka, sok-sok remény és illúzió, majd minden elenyészett.

1980 végén a bútorokat elköttyavetyélik... Magát a házat, amelyre a barátaid is szemet vetettek, hiszen az ő telkükön épült, s így jogos tulajdonuk, a gyűlöletből odaküldött földgyalu rombolja szét, a családod, a volt barátaid és az én képviselőm közti szégyenletes marakodás után...

A Los Angeles-i repülőtéren vársz minket, ajándékokkal megrakodva: faszobrok, kendők, a legújabb lemezek... Van még két hetünk, aztán haza kell utaznod Moszkvába... A fizikai állapotod aggasztó, nem eszel, nem alszol, csak beszélsz szakadatlanul. Megannyi jel, de hiába, nem figyelek fel rájuk, legalábbis nem vagyok hajlandó tudomásul venni a tényeket.

Pedig hosszú éveken át láthattam, szinte szemtől szemben, a narkósok világát, úgyhogy szereztem már némi tapasztalatot ezen a területen. De

„A szerelmedet üvöltöd,
de én csak azt látom,
hogy állandóan megcsalsz”

akkor inkább egy másik probléma kötött le bennünket. A hosszú távollét ellenére szeretőként már nem tudunk egymásra találni. Az ágyban gyöngéden átölelsz, de nincs benned semmi vágy, nem tudod bebizonyítani a szerelmedet, úgy élünk együtt, mint két testvér. Abban reménykedsz, hogy mindez csak átmeneti. Valami bénító szorongás kerít hatalmába, de azért adom a vidámat, megpróbálok nagyokat nevetni, moziba megyünk, kínai vendéglőbe... Néha megpróbálok elmagyarázni, mi megy végbe benned, de összezavarodsz, érzed bennem a nyugtalanságot, amelyet nem tudok eltagadni, attól is félsz, hogy valami jóvátehetetlen történik kettőnk között, hiszen ismered a dühkitöréseimet, tudod, hogy mennyire irtózom a kábítószertől. A fiam vértanúsága idején már megszenvedtem a magamét, nem csoda, hogy minden porcikámmal visszautasítom a nyilvánvaló igazságot. Nem fogadom el a párbeszédet.

Annál is nagyobb benned a csalódás, mivel az ívásban még cinkosai voltunk egymásnak. Mindent megpróbáltunk, azt is, hogy együtt iszunk, de ez a közös félresiklás nagyon hamar a téboly szélére sodort bennünket, mivel a rombolás ösztöneit erősítette. A vodka csak a felhőtlen boldogság röpké pillanataiban egyesített bennünket, egyébként ártott kapcsolatunknak, még jobban téptük egymást miatta. El is határozzuk, hogy nem tartunk semmi szeszest italt odahaza, de így az esték sfnivalóan szomorúak. A barátaink úgy bámulnak ránk, mintha megbüntették volna őket, és olyan tapintatosan bánnak velünk, mintha betegek volnánk... Én, persze, könnyen mondtam le az italról, hiszen ha szívesen iszom is, nincsen rá szükségem, már-már dühös vagy rám, amiért nekem nem is hiányzik az alkohol. Amikor az orvosok figyelmeztettek téged, hogy a cigaretázás árt az amúgy is gyöngye szívednek, egyik napról a másikra abbahagyom a dohányzást... Csodálok az elhatározásom, mert te, bárhogy igyekszel, képtelen vagy csökkenteni a cigarettaadagodat. Emiatt is haragszol rám, bár én nem értem, hogy miért. Ostoba módon még büszke is vagyok rá, hogy lám, én be tudom váltani az akaratomat. Nem értem, hogy a te démonaidban másféle szívósság munkál. Persze, hogy könnyű abbahagyni az ivást vagy a dohányzást, amikor kiegyensúlyozott az ember. Persze, hogy könnyű az életet választani, a köznapi ember módjára viselkedni, ha nem vonz minket a halál. De mit csináljon az a frusztrált zseni, akinek sohase lehetett része a megérdemelt elismerésben?

Ami az impotenciádat illeti, azért tartom átmenetinek, mert azt a fásultságot akarom látni benne, ami nagyon is általános a több mint tíz éve együtt élő pároknál. Fogalmam

„...szemünk-szánk tele homokkal, prüszkölünk, káromkodunk, nevetünk” (Mihail Semjakinnal Párizsban)

sincs róla, hogy erre az impotenciára, részben legalábbis, a kábítószer a magyarázat. És méginkább az elkeseredett életuntság, hiszen csak az mond le erről, akit már nem köt semmi az élethez. Észre se veszem, amikor magyarázkodni próbálsz. Képtelen vagyok elfojtani az ösztönös reakcióimat. Tudom, hiszen már a verebek is csiripelik, hogy kalandot kalandra halmozol. A féltékenység kínjai közt nem látom, ami a legfontosabb: a kétségbeesett próbálkozást, hogy mégis megkapaszkodj az életben, hogy bebizonyítsd: még élsz, még létezel... A lényegyet ordítod, de én csak azt értem meg, ami közönséges. A szerelmedet üvöltöd, de én csak azt látom, hogy állandóan megcalsz. Segítséget kérsz, de csak a könnyű lemondások kétértelmű példáját kapod tőlem.

Talán egy ilyen csalódás után adod magadnak, egyik jóbarátod bűnös tanácsára, az első morfium-injekciót. A tivornyak utáni fizikai fájdalom semmi a lelki szenvedéshez képest. A kudarc-élmény, a több napos ivászat utáni lelkiismeretfurdalás, a kényszerű utazásaim, amikor otthagytok munkát, családot, csakhogy kirántsalak az ördögi körből, az együtt töltött napok, amikor azért küzdünk, hogy kiszabadulj az ital rabságából, a szegyen, amit a felpuffadt, mocskos tested láttán érzel, és az én fájdalomam is, hogy szentánúja vagyok ennek a kínszenvedésnek, mindez eltűnik, mintegy varázsütésre, a morfium mindent eltüntet. Legalábbis ezt hiszed, első alkalommal. Még dicse-

kedsz is a telefonban, gyerekes büszkeséggel:

— Egyedül sikerült abbahagyni! Látod, hogy én vagyok az erősebb! — Csak azt nem tudom, hogy milyen áron. És ez a szemfényvesztés eltart még néhány hónapig. Sőt egyenesen a morfiumra térsz át, hogy újra be ne hódolj az alkohol csábításának, egy ideig abban a hitben ringatva magad, hogy végre megtaláltad a mágikus megoldást. De a dózis nőttön nő, észre sem veszed, és egyik rabszolgaságból a másikba kerülsz. Az új rabszolgaság, igaz, nem olyan látványos (látszólag normális életet élsz), de alattomosabb (mindig józan vagy) és iszonyúbb, hiszen mint egy túlpörgetett motort, úgy gyötříkoptatja az életedet minden ampulla. Rádadásul nincs semmi hatalmam az új ellenség fölött, nem is gyanítok semmit, hogy szándékos elvakultság-e az oka, vagy ostoba naivság, nem tudom, de tény, hogy csak akkor ébredek tudatára a rettenetes igazságnak, amikor már késő... ■

Odessza, 1978. A *Harcolt két barát* című film forgatása, ez lesz a legszebb szereped, fehérgárdista tisztet alakítasz, aki az összeomlás, a kemény harcok után úgy dönt, hogy hajóra száll, és örökre elhagyja Oroszországot. Van egy csodaszép, hófehér lovad, és az állat beleveti magát a tengerbe, és úszva követi a hajót... Ezt a szerepet különösen szeretted, mert egy besesült, végsőikig elkeseredett, de délceg férfit kellett alakítanod, aki csak azért fordítja maga ellen fegyverét, mert a fuldokló paripa láttán megérti, hogy az ő egész világa romba dől, és nincs miért élnie — ezt a képsort azonban kivágták

a végleges változatból. A szerepből mindössze néhány — egyébként nagyon szép — jelenet maradt meg, de ez a néhány jelenet inkább csak frusztrációt kelt a nézőben...

Furcsamód szintén Odessza a színhelye az egyik utolsó nagy alakításodnak, ezúttal egy tévéfilmben játszol. A hat epizódos sorozat *A Fekete Macska bandája* egy rendőr kalandjait mutatja be. Ennek a tévéfilmnek akkora volt a sikere, hogy az adás idején az egész Szovjetunióban megállt az élet; azon az estén, amikor először és utoljára jelentél meg a képernyőn — mindezt saját szememmel láttam — egy teremtett lelket se lehetett látni az utcán. A tévéjátékban egyébként „pozitív” hőst játszottál, ez volt az egyetlen pozitív szerep egész pályafutásod alatt. Mert a többi filmben csupa gazembert, árulót, csirkefogót alakítasz. De bármit csinálnak is a filmbeli figurák, tetszel a közönségnek, sőt, törvényen kívüli hősként még inkább, mert ez a szerep jobban megfelelt ennek a képnek, amelyet az emberek a dalaid hallatán kialakítottak rólad, hiszen a moszkvai utcagyerekekről, „huligánokról”, tolvajokról, a társadalom kizsáfolottjairól énekelsz. Azzal, hogy kizárólag a negatív hősök szerepét bízták rád, csak növelték népszerűségedet...

A vörös fény felgyullad, kialszik, felgyullad, kialszik, a színészek fokozzák a tempót, valami feszültség vibrál a levegőben. Lopva hátrafordulok, és a nézőtér legvégén észreveszem Jurij Petrovics Ljubimov körvonalaikat, torzonborz üstöke úgy ragyog a fején, mint egy fénykoszorú. A kezében lámpát tart, ez a lámpa az ő találmánya: a fehér fénnel tulajdon arcát világítja meg, amikor a mimikát, a színészek helyváltoztatását, a gyors ritmust vagy a gépies játékot kifogásolja, a zöld azt jelzi, hogy minden rendben, a vörös pedig azt, hogy nem elég lendületes a játék, hogy a színészek csak félgőzzel játszanak, vagy hogy a „főnök” elégedetlen valamiért. Maga is színész lévén, pillanatok alatt észreveszi, ha a szereplők lazálnak. Ebben a férfiban az a különös, hogy ő maga is bevallja: sohase lett volna nagy színész, legfeljebb hódító hősszerelmes. Ő legalább tanárként, majd rendezőként találta meg igazi hivatását.

1964-ben találkoztatok először, körülbelül akkor, amikor a Taganka megalakult. Neked, aki már lehúztál néhány évet a különböző adadémikus színházakban, igazi szerencse ez az esemény. A Ljubimóvval való kapcsolatod esztendőről esztendőre mélyül, egy kicsit az apát látod benne... Csodálsz, de félsz is tőle. Úgy szeret téged, mint egy tehetséges, de törékeny fiút, akitől minden kitelik. Jól kiegészítitek egymást a munkában, élvezet nézni, ahogyan próbáltok.

„Néha megpróbálok elmagyarázni, mi megy végbe benned, de összezavarodsz...”

Mindketten érzékenyek vagytok és becsúgyók, de mindkettőtökben van annyi agyafúrtság, annyi machiavelisztikus színlelés, hogy nyíltan sohase akasztotok tengelyt egymással. Csupa tánclépés ez a kapcsolat, a támadás és a bűvölet, a haragos visszahúzódás és a dühöd szembefordulás állandó balettje, az idegek pattanásig

feszülnek, majd a főpróba előtt néhány nappal, egyszerre minden elrendeződik. Bármilyen zsémbes volt is, Ljubimov sohase árulta el ezt a barátságot. Mindig megbocsátotta neked, hogy kirúgtál a hámból, pedig de sokszor hoztad kellemetlen helyzetbe...

Amennyire szereted a koncerteket, a zsúfolt előadótermeket, ahol egyedül vagy a közönséggel, annyira nehezen viseled a csoportmunka megkövettségeit. 1978 táján az is megfordul a fejedben, hogy otthagyd a színházat. Erre Ljubimov lehetővé teszi egy zenés irodalmi est rendezését

(ezt, *Egy műfaj nyomában* címen, márciusban állítják színpadra), és rád osztja Szvidrigaljev szerepét az 1979-ben bemutatandó *Bűn és bűnhődés*ben. Ez lesz az utolsó színészi alakításod. A darab végén eltűnsz a vörös fényvel megvilágított súlylyesztőben. A nézőtér dermedten figyel, nekem végigfut a hátamon a hideg, egész este valami mély szorongás gyötört, és ettől a szorongástól az előadás alatt sem tudtam megszabadulni. Pedig mindenki csupa derű, és a „főnök” is vidám... Igaz, soha nem látott mélységekig jutott el a művészeted. De milyen áron? Ki vagy merülve; a vacsora alatt egyre téged nézlek, ott ülsz Ljubimov mellett. Látom, milyen sápadt vagy, látom, milyen eleven a „főnök” szeme, látom az arcán a boldog mosolyt; úgy ülsz ott mellette, merev arccal, kiüresedett tekintettel, mint egy öregember. Pedig fiatalabb vagy nála húsz évvel.

Eljátszani a Hamletet, ilyen kaland csak egyszer adódik minden színész életében, és te a magad módján, erőszakosan, szélsőséges botrányokkal vágsz neki a kalandnak. A házasságkötésünk után egészen belevetted magad a kórhely tivornyákba, én hazautazom, Ljubimov pedig, aki már torkig van a részegeskedéssel, egy másik színésszel megtanultatja a szerepedet, abban a reményben, hogy letörheti a gögödöt, és jobb belátásra bírhat.

1970 május 25-én ezt írod: „Ljubimov meghívott egy színészt a Modern Színházból, Igor Kvasát, és azzal bízta meg, hogy velem együtt tanulja meg a szerepet. Ez, persze, alaposan betett nekem, hiszen ketten nem lehet próbálni, amikor az idő egy színésznek is kevés. Amikor visszamegyek a színházba, beszélni fogok a „főnökkel”, és ha nem hajlandó megváltoztatni az álláspontját, lemondok a szerepről, és lehet, hogy a színházat is otthagynom. A fene egye meg, egy éve várok erre a szerepre, már el is képzeltem, hogyan fogom eljátszani... Persze, megértem Ljubimovot, nemegyszer éltem vissza a bizalmával, most már nem akar kockáztatni... De éppen most, amikor biztos vagyok benne, hogy már nincs semmi kockázat, a hír teljesen letaglózott...”

Semmi kétség, ebben a néhány sorban kell keresni, hogyan értelmezted a tragédiát, azt a Hamletet, aki kénytelen örültséget színlelni, csak hogy életben maradhasson, mindenkit megtéveszteni, hogy ne csukják tömlöcbe, aki bátran megtagadja tulajdon kasztját... akit senki nem ért meg, még saját anyja sem. Mintha a testvéred volna, úgy hasonlított rád ez a Hamlet, amelyet életre hívsz. Ljubimov, aki ezúttal is megbocsájtott neked, biztos a dolgában, tudja,

hogy csak téged bírhat meg ezzel az óriási feladattal, senki más. Ráadásul a díszlet is csodálatosan illik a darabhoz. Barátod, David Borovszkij hatalmas, durva szövésű, piszkos-szürke függöny tervezett, amelyet minden irányban el lehet mozdítani. Ez a függöny valósággal önálló életet él a darabban: lassan és méltóságteljesen söpri végig a színpadot, miközben maga is részt vesz a játékban. Belecsimpaszkodsz, meghemperegsz benne, játszol vele, a függönyön keresztül kémlelnek téged, belecsavarod Ophéliát, akit elűzöl magadtól, miközben a függöny egyik gyűrődésében megbújva, szenvedélyesen magadhoz öleled...

„Mint két kölyök, úgy ábrándozunk az esti muzikálásokról”
Egy Fekete-tengeri hajózáson

Égész életedben valami szelíd tébolyt színleltél, csak hogy elrejtse az igazit, a lelket gyöttrő, mély meghasonlottságot. Állandó viccelődéssel leplezed a kétségbeesésedet... Az előadás után egy véres, életre-halálra vívott harc képe marad meg a nézőben. A hős elbukik, de az igazság napfényre kerül. A kétségek közt gyöttrődő Hamlet, aki egyformán szenved az anyja hidegségétől, Ophélie áldozatától és attól, hogy elárulták a legkedvesebb barátai, végül kezébe veszi sorsát, és kierőszakolja a tragikus végkifejletet. Amikor halálra sebzetten elmondja az utolsó szavakat („A többi néma csönd” — a darabot Paszternak csodálatos fordításában mutatták be), a nézők, a fájdalomtól bónán, még hosszú percekig nézik dermedten a színpadot. Te pedig félmeztelenül, görcsbe merült izmokkal, csatákosan, mint

egy megfuttatott paripa, három kilóval soványabban a sok őrgöngyöstől és üvöltözéstől, csak azután egyenesedsz fel, hogy eltöltöttél néhány percet az előadást lezáró teljes sötétségben. Az első este odaszaladok hozzád, meg akarok csókolni a kulisszák mögött. Beesett arcom csillog a verejtéktől, mosolyogsz, boldog vagy, megkaptad a szerepet, eljátszottad, egész lelked beleadva.

Az összes premier közül ez maradt meg a legélesebben az emlékezetemben. Olyan hosszú volt az út... Ettől az 1970-es levélről számítva több mint tíz esztendővel gazdagodott a színészi birtokló szerep, a letisztult játék, hogy végül ez a Hamlet-előadás a színházművészet leglényegévé váljék, egészen addig a végzetes napig, amikor 1980 júliusában — már nem ültél ott a színpad mélyén, válladat a díszletfalnak vetve, gitárral a kézben.

Azon az estén nem játszottad el a komédiát, és most már nem is fogod soha eljátszani. A színháznak nem kellett visszatérnie a jegyeket: mint valami szent ereklyét, mindenki megőrizte a magáét...

1980. június 11. A bőröndök ott sorakoznak a nappaliban, elmegy tőlem, hazautazol Moszkvába. Szomorúak vagyunk, fáradtak. Már három hete, hogy mindent megpróbáltunk, de hiába, bár az is lehet, hogy én nem voltam elég erős. A Fernand-Widel kórház elvonókúrája, a dél-franciaországi utazás, semmi sem használt. Kis füzetet húzol elő a zsebedből, néhány strófa van benne, néhány sebtében odafirkált sor. A hangod olyan öblös és ércesen zengő, mint egy harang. A szememet elfutja a könny.

„A színháznak nem kellett visszatérnie a Jegyeket: mint valami szent ereklyét, mindenki megőrizte a magáét”

— Ne bőgj! — mondd —, még nincs itt az ideje.

Fakó szemekkel rám nézel, talán választ vársz valamire. El akarom venni a füzetet, de azt mondd, még nem az igazi. Megígéred: ha kész lesz, megtáviratozod. Roissy felé megyünk. Az egész út alatt a vessoraidd zakatolnak a fejemben. Hogy a jég, erről többször is beszélsz, magába zár, foglyul ejt bennünket. Nem tudok mást mondani, csak a szokásos közhelyeket, hogy „vigyázz magadra, légy óvatos, csak semmi örület, és írj”, de már nem hiszek semmiben. Már nagyon messze vagyunk egymástól. Utolsó csók, utoljára si-

mogatom meg a borostás arcodat, fellépsz a mozgólépcsőre, nézzük egymást, amíg csak lehet. Még előre is hajolok, hogy lássam, mikor tűnsz el a szemem elől. Felemeled a kezed. Integetsz. Már nem látom az arcodat. Vége...

Úgy megyek haza, mint egy alvajáró. Egyre az elmúlt napok megpróbáltatásain rágódom: eszembe jutnak az idegeskedések, amiért nem érkezel meg a megbeszélt napon, a fölösleges telefonálgatások, a várakozás, a tehetetlenség, ez az egész képtelen história, hogy egyszer csak eltűnsz Párizs és Moszkva között, majd a baráti telefon, hajnali háromkor, hogy megvagy, valami lokálban üldögélsz néhány órája, de nem érzed jól magad, érted kell menni. Felébresztem Pierre fiamat, segítségre van szükségem. Ott találunk egy vörös műbőrrel bevont pamtagon, ott ülsz a legsötétebb zugban, a gitár meg a bőrdö-

között, mint egy eltévedt utas. Elcipelünk egy ismerős orvoshoz, de az tehetetlen, be kell vinnünk a kórházba... Majd, ahogy peregnék a napok, a feleszmélés, a levertség, a lelkiismeretfurdalás, végül őszintén megbeszéljük az állapotodat. Az orvos indítványozza, egyezzem bele, hogy zárt klinikán kezeljenek. Hallani sem akarok a dologról. Bele kellett volna egyeznem? Mi jogon foszthattalak volna meg a szabadságodtól, amely neked mindig is az életet jelentette? És hogyan reagáltál volna, öngyilkossággal? Még mindig a fülemben, ahogy kérlelsz: „Hagyjunk itt mindent, utazzunk el, majd te gyógyítasz, mint régen, mint mindig!” Odile, a nővérem, kölcsönadja a házát, Bonaguilha megyünk, aztán a csönd, a hideg, az elvadult kertben dugdosott italosüvegek, az idegcsillapítók, amelyek már nem csillapítanak semmit, a táj, amely neked már nem egyéb üres pusztaságnál. És a fájdalmas kifakadás: „Elmegyek, nem bírom, elég, elég!” Az akaratom elkopik, fásultság fog el, kétségbeesés, jól van: visszamegyünk. Az országúton alszol egy kicsit, elringat, megnyugtat az autózás, talán azt élvezed, hogy megint kaptál egy kis haladéket...

Az éjszaka csöndjében újra meg újra lepörgetem ezeknek az átkozott hónapoknak a filmjét... A szálmás telefonbeszélgetéseket, a több napos eltűnéseidet, majd június 25-én Odile nővérem halálát, ahogyan segítséget kérek tőled, te jönnél is, hogy megvigasztalj, de nem kapod meg a vízumot, megint elnyel az örvény. Aztán semmi, egy hónap gyűlölködő dühöngés, fékevesztett pánik, majd július 23-án este az utolsó telefonbeszélgetés:

— Végleg abbahagytam, még szóba állsz velem? Megvan a vízum, a 29-i gépre váltottam jegyet.

— Gyere, tudod, hogy várlak.

— Köszönöm, kedvesem.

Ezt a szót, amit annyiszor hallottam, már jóideje megtagadod tőlem. Újra közel érezlek magamhoz, csupa hit vagyok, csupa bizakodás. A következő napokban szervezni kezdem a programot, hogy jól érezd magad, hogy megnyugodj, hogy pihenj egy kicsit. Átrendezem a házat, bevásárolok, virágot veszek, magamat csinostom.

Július 25-én hajnali négykor arra ébredek, hogy csurog rólam a verejték, felgyújtom a villanyt, felköttyökölök, úgy bámulom a párnát elcsufító foltot, jókora szűnyogot nyomtam agyon. Bárgyún meredek erre a vörös foltra. Eltelik valamennyi idő, és amikor megszólal a telefon, tudom, hogy nem a te hangodat fogom hallani: „Vologya meghalt”. Csak ennyi, csak ezt a két szót dadogja az ismeretlen hang. A jég magába zárt.

Vége.

Ádám Péter fordítása